Julemøte den 8. desember 2021

Vestre Aker Historielag ønsker velkommen til julemøte i peisestuen i Ris menighetshus, onsdag 8. desember kl. 19.00

Finn Holden vil snakke om sin bok

Frogner og Majorstuen gjennom 400 år

Den syvende og kanskje aller beste boken fra Finn Holden om lokalhistoriske temaer.

Vi serverer kaffe og kringle!
Vel møtt!

Clemens Saers
leder VAH

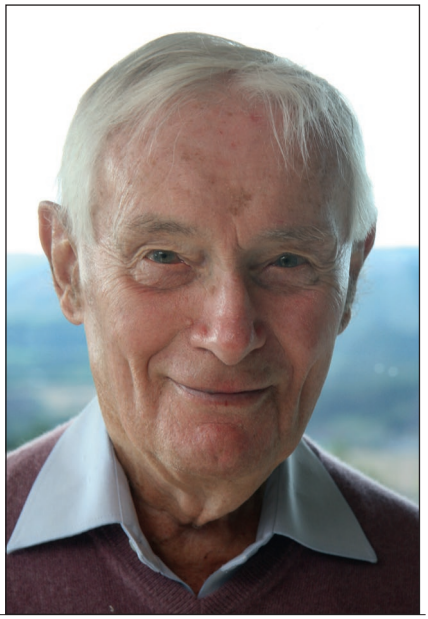

Unni Wikan - et liv i antropologiens tjeneste

Tekst: Ingeborg Wiese

Foto: Ingeborg Wiese og privat

Unni Wikan har blitt professor emerita ved Sosialantropologisk institutt. Alderen ser ut til å ha behandlet henne pent. Arbeid kan virke som hennes mirakelkur mot dette tallet som nettopp har kommet opp i 77 år. Håret like langt, skjørtet like knekort og den karakteristiske ungpikestemmen like mild, som bare bryter på nordnorsk når hun blir ivrig.

Mange som tok Frognerseterbanen nedover mot byen på morgenen sånn rundt 1980 og framover, vil huske ekteparet Fredrik Barth og Unni Wikan som faste passasjerer på trikken. Fra Lillevann stasjon til Kulturhistorisk Museum nær Nationaltheatret. Huset i Rødkleivfaret har Unni Wikan beholdt etter at ektemannen døde i januar 2016. Hun bor i en leilighet i byen, men har hyppige besøk til det gamle huset i den bratte, bratte skråningen ned mot Strømsdammen. På klare dager har hun praktfull utsikt til tre vann, Strømsdammen, Bogstadvannet og Østernvann, før blikket til slutt hviler i Oslofjorden. Ekteparet hadde mange gode år i huset, før vintrene til slutt føltes for lange og huset ble for tungvint.

- Fredrik er i alt jeg gjør og alt jeg er. Vi var så sammenvevd i liv og virke at da han døde, mistet jeg ikke bare ham men også mye av meg selv. Slik føltes det. Vi hadde et fantastisk faglig samarbeid, gjorde flere feltarbeid sammen, selv om vi skrev lite sammen. Han var jo en internasjonalt anerkjent sosialantropolog da jeg giftet meg med ham. Vi dro til USA som nygifte, og der ble jeg raskt til bare Mrs. Barth. Da jobbet jeg med avhandlingen min om fattigfolk i Kairo og skjønte at jeg måtte bygge en selvstendig karriere for ikke bare å bli «konen til den kjente sosialantropologen», sier Unni Wikan, som har invitert inn i Rødkleivfaret en klar og vakker høstdag i oktober.

Det var ikke planlagt at Unni Wikan og undertegnete skulle ha en samtale om død og sorg i ulike kulturer, men slik ble det. Død og sorg har preget sosialantropologens liv de siste årene, men som det fagmenneske hun er streifet vi innom flere andre temaer også.

Familien Barth/Wikan i Bhutan en gang på 1980-tallet. Sønnen Kim var ofte med foreldrene på feltarbeid.

Mistrivdes med hjemmekontor

Hun blir stadig bedt om å være sakkyndig i rettssaker, særlig saker knyttet til begrepet ære og æresrelatert vold. Det er et tema hun kan mye om og som blant annet har resultert i bøkene *For ærens skyld, Fadime til ettertanke* og *Om ære*. Hun arbeider også med egne bokprosjekter og blir spurt om å bidra til andres. I tillegg begynner nå forespørslene å tikke inn til konferanser og foredrag. Hun kan egentlig ikke se for seg et liv uten arbeid.

- Jeg opplevde pandemien og nedstengingen av samfunnet som helt forferdelig, blant annet fordi jeg ikke lenger kunne dra til mitt lille kontor på Sosialantropologisk institutt, men måtte ha hjemmekontor.

Hun berømmer alderspolitikken til Instituttet som gjør at hun føler seg velkommen og verdsatt fortsatt. Unni Wikan tilhører den lille gruppen akademikere som gikk rett på doktorgraden uten andre grader fra før. Det forutsatte at hun kunne dokumentere kunnskap tilsvarende hovedfag eller magistergrad. Det kunne Unni Wikan, for allerede i 1976 kom hennes bok *Fattigfolk i Cairo* ut. Allerede med den utgivelsen skilte hun seg ut som en usedvanlig student. Boken utkom både på engelsk og norsk og vakte internasjonal oppsikt. Den var en «folkelig» bearbeiding

av en magisteravhandling som hun hadde trukket. På denne tiden var hun i det hele tatt usikker på om Akademia var det riktige stedet for henne. Hun hadde så meget på hjertet og engasjementet var så stort for fattige og undertrykte på kloden at det føltes trangt innenfor de akademiske rammene.

- Jeg trakk avhandlingen min fordi den språklig ikke var tro mot feltarbeidet mitt og menneskene jeg møtte i Kairo. I stedet skrev jeg en bok for allmennheten i et språk som føltes mer sant. Mottakelsen boken fikk, betydde enormt mye, minnes hun.

Unni Wikan utviklet sin særskilte forskningsmetode. I Store norske leksikon står det:…..*Under feltarbeid legger hun ikke skjul på sin egen personlige og kulturelle identitet og – i strid med vanlig feltteknikk – heller ikke på sine meninger. Dette gjorde det mulig for henne å utvikle dypt fortrolige relasjoner til en gruppe kvinner i Kairos fattigste slum. Slik fikk hun grep på mennesket bak det personlige rollespill….»*

Rett på doktorgraden

I over 40 år fulgte hun en gruppe fattige familier i Egypts hovedstad og skrev mange år senere en ny bok om disse familiene og deres slit og strabaser for å få til et verdig liv. Da magistergraden gikk i vasken, satset like godt Unni Wikan på en doktorgrad. Sammen med sin mann gjorde hun feltarbeid i Oman, det mest tradisjonelle landet i Arabia på 1970-tallet. Kvinner var fokuset hennes der. Resultatet ble en doktorgrad og boken «Behind the Veil in Arabia».

- Det var helt spesielt å komme til Oman de første gangene. Jenter ble giftet bort fra 13-årsalder, kvinner gikk tildekket og landet var veldig lite utviklet. Jeg har vært tilbake mer enn ti ganger siden, og det morsomme er at fortellingen om Oman er en solskinnshistorie. Det har gått så bra! Landet har hatt en fantastisk sultan de siste 50 årene, som har viet sitt liv til å gjøre Oman til en velferdsstat. Kvinner er i arbeid og deltar på alle plan i samfunnet. De 13-åringene jeg møtte for lenge siden, er i dag bestemødre og så stolte av sine yrkesaktive døtre og barnebarn. Men fortsatt er flerkoneri tillatt i Oman, som i de fleste muslimske land, og det er en forferdelig erfaring for kvinner flest, forteller hun.

Unni Wikan har bokmanuset klart for oppfølgeren om suksesslandet. Den har fått tittelen *Arabian grace* og utkommer bare på engelsk.

- Omanerne er et gjennomført tole–rant, vennlig, høflig og taktfullt folkeslag. Der oppnår man ikke ære ved å slå i hjel, men ved å oppføre seg ærefullt overfor andre mennesker. Det er et bemerkelsesverdig land med bare fem millioner innbyg-

Unni Wikan bor ikke lenger i Rødkleivfaret, men hun har beholdt huset og drar opp dit så ofte hun kan.

gere, sier hun.

Sosialantropologen har reist mye gjennom et langt arbeidsliv. Sammen hadde ekteparet feltarbeid i Oman, som nevnt, men også på Bali, i Papua Ny-Guinea og i Bhutan. Hun var også med på noen av de mange reisene Fredrik Barth gjorde til Afghanistan. I 2008 ga han ut en bok på knappe hundre sider som fikk tittelen *Afghanistan og Taliban*. Da hadde han med uro over flere år sett utviklingen i landet og var sterkt kritisk til USA og NATOs operasjoner i landet. Ryktene sier at den fortsatt er like klok og bør leses.

- Fredrik forutså veldig mye. I flere intervjuer kritiserte han norske myndigheter, og særlig i ett med Dagens Næringsliv var han svært kritisk til Jonas Gahr Støre som var utenriksminister på den tiden. Politikerne forsto verken folket eller landet. Fredrik trodde Støre skulle bli ordentlig irritert, men da jeg ryddet etter min mann, fant jeg et brev fra Støre hvor han takker og sier seg enig i mye av kritikken.

Sorgens ritualer

Da ektemannen døde uventet på Diakonhjemmet sykehus for snart seks år siden, var Unni Wikans første tanke at hun ville ha ham hjem. Både sønnen, som godt forsto morens ønske, og sykehuspersonalet fikk henne

raskt bort fra tanken som hun også selv innså var umulig. Dessuten gjør man ikke slikt i Norge.

- I de fleste landene jeg kjenner godt, steller de pårørende sine døde selv. Fredrik og jeg jobbet mye sammen på Bali over flere år, både blant hinduer og muslimer. Førstnevnte kremerer mens muslimene begraver. En natt skulle vi få være med på et helt spesielt ritual. Flere døde var midlertidig begravet, for så å kremeres i en storslått, felles seremoni i landsbyen. Både skjeletter og nylig døde kropper ble gravd opp, vasket, stelt og plassert blant blomster på hvite laken. Dagen etter gikk vi alle i prosesjon til bålplassen og satt der til bålet var slukket og asken ble kastet på havet. En nydelig opplevelse, og i alle år senere har jeg angret på at vi ikke tillot vår 8-9 år gamle sønn, Kim, å delta. Han ville så gjerne, men vi sa nei fordi vi trodde det ville være bare skremmende. Kim ble ikke sosialantropolog, men han gled naturlig inn i alle miljøer på våre feltarbeid, nesten som om han skulle være født til det, sier moren til den nå voksne mannen som har gitt henne tre barnebarn.

Hinduene på Bali tror på sjelens udødelighet, og at sjelen etter å ha vært «rundt» de sørgende for å passe på dem den første tiden etter dødsfallet, må settes fri for å gjenfødes i en ny kropp.

- Det er vakre tanker til trøst, også for meg da Fredrik døde.

Da barnebarna i løpet av knappe to år hadde mistet sin farfar, sin oldemor i Nord-Norge og sin eneste tante, sa seksåringen: «Nå blir det fest på stjernene, jeg kjenner mange der oppe nå som kan være sammen.» Bokens tittel ga seg selv, «Fest på stjernene», og er i sluttfasen. Den handler om ulike kulturers forhold til død, sorg og ritualer.

- Det er rart dette med sorg. Ritualene og skikkene rundt om i verden er kolossalt forskjellige, men sorgen er ganske lik. Det vi føler og opplever når vi mister noen vi er glade i, er universelt.

Lever med planter

Alle som kjenner Unni Wikan, eller kjenner noen som kjenner henne eller har lest om henne, vet at hun elsker planter. Likevel, på spørsmål om hun har noen hobby, svarer hun raskt at det har hun nok ikke. Har hun tid til overs, leser hun. Først etter å ha blitt minnet på dette med planter, ler hun at selvfølgelig, plantene er hennes hobby. Dette kan vel bare forklares med at livet med grønne planter er en så integrert del av henne at det ikke er noe hun gjør, men noe hun *er*. Hun lever og puster med dem hver dag, bruker masse tid på dem og får til blomstringer gjennom det meste av året.

- Plantene holder meg i live. Jeg vokste opp med en mor og mormor

Unni Wikan får planter til å trives både sommer som vinter. I leiligheten i sentrum har plantene et eget rom med nok lys, luft og varme.

som også elsket planter. Flere av dem jeg har i leiligheten er 40-50 år gamle. Jeg har mange fine avleggere, og steller og pusler med plantene gjennom hele året.

Trær er hun også blitt veldig glad i, selv om det tok noen år. Oppvokst som hun er i det åpne landskapet nordpå, i Harstad. Huset i Rødkleivfaret, på en hylle i et ellers usedvanlig bratt terreng og med terrasser småbarn og fulle folk ikke bør ferdes fritt på, fordi Strømsdammen fort kan bli neste stopp et par hundre meter under, er omgitt av mange gamle trær. En gang ville hun ha dem ned, nå nyter hun utsikten mellom stammer og bladverk.

- Det er alltid godt å komme opp hit, selv om jeg ikke kan bo her lenger.

Claus Pavels - sogneprest i Aker og slottsprest på Akershus, 1805 – 1817

Tekst: Espen S. Ore

Foto: Arkiv

Claus Pavels (1769 - 1822) vokste opp med sin mors familie på Lista. Etter tre år som elev ved katedralskolen i Kristiansand reiste han til København der han ble ferdig utdannet teolog i 1789. Etter en tid som kapellan og sogneprest forskjellige steder i Danmark og Norge, blant annet tre år i Brevik, ble han utnevnt til sogneprest i Aker og slottsprest på Akershus i 1805.

Fra 1817 og til sin død i 1822 var han biskop i Bergen. Pavels' siste stilling før han kom til Christiania, var som førstekapellan i Nikolai menighet i København. Pavels var urban og trivdes ikke ved å bo på mindre steder. Tiden i Brevik omtaler han som det "tomme, frydløse Liv jeg førte blandt denne ucultiverede Slægt"[1]. I sin autobiografi som omhandler tiden frem til han ble prest i Aker, og som han fullførte i Vanse på Lista under en reise tilbake til Christiania fra Bergen i 1812, skriver han at tiden som kapellan i København var "mit Livs lykkeligste Periode" [2]. Nå trenger ikke dette bety at han i og for seg så det som en ulykke å komme til Christiania, men tiden i København var den gamle kjente fra før 1814 mens nettet mellom venner, medstudenter og så videre var innen samme rike, Danmark-Norge. Alt dette ble brutt opp av begivenhetene i 1814. Pavels' urbane selvforståelse gjorde også at han kanskje hadde mindre kontakt med befolkningen i Aker enn andre prester kan ha hatt.

Dagbøkene

Pavels skrev leilighetsdikt og var medarbeider i nye utgaver av (dansk-)norske bibeloversettelser. Men det er først og fremst hans dagbøker som har gjort ham kjent for ettertiden. Han skriver selv i sin selvbiografi at han førte en sammenhengende dagbok fra 1791 til 1793, men at han ødela mesteparten av dagboksheftene da han i 1805 skulle flytte til Christiania. [3] I 1812 reiste Pavels til Bergen for å besøke sin mor. Fra denne reisen skrev han en reisedagbok, en dagbok som var beregnet på lesing av andre:

De vide alle, mine oprigtige Venner og Veninder! Anledningen til denne

Claus Pavels (født 1. august 1769 på Kjørrefjord ved Vanse, død 16. februar 1822 i Bergen) var en norsk prest og dagbokforfatter. Han ble biskop i Bergen 1817. Hans dagbøker fra tiden 1812–22 er viktige kilder til tiden omkring 1814.

Reise, der saa pludseligen bortrev mig fra mit Hjem og mine Elskede, fra min Virkekreds og mine Embedsforretninger. Jeg maatte opfylde en kjærlig Moders Ønske. [4]

Dette var en tid hvor det ikke var uvanlig innen litterært interesserte kretser å skrive dagbøker som ble sendt rundt til lesing av medlemmer av en kontaktkrets. Pavels selv leste heftene med dagbøker som ble sendt ut av Christiane Koren (Mor Koren). Men noen måneder etter at han kom tilbake fra sin bergensreise, bestemte

Hans Hansen Grimelund 1806 - 1883, gårdbruker, ordfører og stortingsmann.

han seg for å begynne å skrive en mer privat dagbok:

For Mennesket af Grundsætninger, som ærligen vil bekjende, hvad han har gjort og tænkt, det slettere og det bedre, kan det og være en gavnlig Tvang, han paalægger sig selv, naar han gjør sig det til Pligt med strengeste Upartiskhed og Sandhed at gjøre Rede for alt. Heraf følger da, at en Dagbog af denne Natur ei kan være for en saa talrig Vennekreds som min Reisedagbog eller Frue Korens; det er ikke mine Venner, men mig selv, jeg her skriver for. Om alle uden Undtagelse ligesom om mig selv udbreder jeg mig med den fuldkomneste Aabenhjertighed. [5]

Pavels skrev nesten hver dag i dagboken fra han begynte 1. august 1812 (hans fødselsdag) til to dager før han døde i februar 1822. Disse dagbøkene er trykket og utgitt i siste halvdel av 1800-tallet. Utgivelsen av bindet som dekker 1815 og 1816 er betalt av Thomas Heftye. [6] Ved

siden av sin rolle som sogneprest i Aker var Pavels også slottsprest på Akershus festning. Dette siste gjorde at han ikke bare var prest for innbyggere i Aker og soldater og straffanger (slaver) på Akershus, men også fikk en rolle i kontakt med de kongelige som besøkte eller oppholdt seg i Christiania. I den kritiske våren 1814 fungerte han som en slags personlig prest for prins Christian Frederik (norsk konge 17. mai - 10. oktober 1814). Etter oppløsningen av Danmark-Norge og etableringen av svensk-norske unionen omgikkes han med stattholderene von Essen og Mörner, og var også i kontakt med de svenske kongelige når de befant seg i Christiania. Pavels hadde stor interesse for det politiske liv og hva som foregikk når Stortinget satt sammen. Inntrykket fra dagboken er at han satt som tilhører på Stortinget så sant han kunne komme fra andre plikter. Og på Stortinget kunne han også iaktta et av sine sognebarn fra Aker som han hadde stor respekt for: Hans Grimelund. I dagboken skriver han om politikk og selskapsliv i Christiania, men også om personer, steder og begivenheter i Aker. Han skiller ikke mellom Vestre Aker og andre deler siden Aker ikke var delt opp i flere sogn da Pavels var prest. Delingen i Vestre og Østre Aker sogn kom først i 1861.

Administrativt arbeid i Aker

I medlemsbladets utgave nr. 3, 1996, skriver Finn Holden og Jan Høeg dette om Pavels' innsats som ansvarlig for skolene i Aker:

«Nå er vi kommet fram til 1805, og det er nytt presteskifte. Claus Pavels gjorde seg mer som levemann og stortaler enn som skolemann. Bare rot i regnskapene og manglende opplysninger i protokollen.» [7]

Pavels' styrke lå nok ikke i regnskapsførsel og tall. For eksempel skriver han i dagboken 5. mars 1817:

I Rigstidenden staaer et 3 Ark stort Regnskab for Statens Indtægter og Udgifter i 1815, et Beviis paa, "at vi med rette kunne kalde os et frit Folk." Hvorledes vor Casse balancerer, veed jeg ikke; sligt gaar langt over min Horizont. Gid jeg bare kunde gjøre Aggers Fattigregnskab færdigt! [8]

Og han ble ferdig med regnskapet for 1810(!) 30. mars samme år. I arbeid med økonomi og tall hadde han i mange år hjelp av daværende residerende kapellan i Aker, Peder Juell:

I Aften lagde jeg sidste Haand paa Fattigregnskabet for 1810, som Juell vel aldeles har udarbeidet, men hvor dog et Par Bilage vare tilbage, som jeg skulde bringe i Orden. -- Juell og jeg har hver sit Talent. Han kan ved konstige og selvgjorte Calculer forbedre det, i hvilket ellers findes Irring, og jeg kan ved ziirlige Tale-

Aker kirke 1826, blyanttegning av Mathias Wilhelm Eckhoff.

maader snakke mig fra, hvad jeg ikke paa anden Maade kan hitte Rede i. Et Compositum af os to vilde, med behørige Kundskaber, kunne staae i Spidsen for et Finants-Departement. [9]

Arbeidet i fattigkommisjonen var en pine for Pavels gjennom hele perioden som sogneprest i Aker. "Der er ingen Dag saa aldeles tabt for mig som den, jeg tilbringer i Fattigcommissionen" [10] skrev han for eksempel i oktober 1812. En ting var regnskaper og detaljer, men det var også viktig å kontrollere at de som ble registrert som fattige i Aker, slik at de kom inn under fattigkommisjonen der, faktisk hadde rett til det og ikke egentlig skulle belaste et annet sogn. Først forarges han over lettsindigheten hos en som faktisk har etablert rett til fattigunderstøttelse i Aker:

Aggers Fattigvæsen er den evige Anstødssten for min Roe og Tilfredshed. I Dag har jeg havt et fast uafladeligt Overløb. Blandt Andre var her en Pige, som var flyttet fra Byen ud i Lakkegaden og havde ligget i Barselseng der og opholdt sig der saalænge, at hendes uægte Barn de jure hører under Aggers Fattigvæsen. [11]

Så har vi et eksempel på en som etter Pavels' mening ikke hadde etablert slike rettigheter:

En Pige, som løb mig adskillige Gange paa Døren, for med min Anbefaling at komme paa Byens Sygehuus, og som jeg bortviste paa Grund af, at hun ikke hørte til Aggers Sogn, da det var beviist, at hun havde tjent tre Steder i Asker og aldrig været i

Aggers, ... [12]

Skoleadministrasjonen og arbeidet i fattigkommisjonen bestod ikke bare av regnskaper og kontroll av rettigheter. Pavels kom kanskje mer til sin rett når det gjaldt å vurdere undervisning og elevresultater og ikke minst planlegge for biskopens skolevisitas i mai 1816:

Min Travlhed vedvarer, og Gud veed, naar den faaer Ende! I Dag besøgte jeg de 3 Skoler, som den høivelbaarne Høiærværdighed i Morgen beærer med sin Nærværelse. Forsaavidt var alt i Orden, skjøndt vistnok hverken Lærere eller de fleste Elever have Bryllupsklæder paa. Ugjerne maatte jeg i mit Hjerte give den usle Fredriksens Skole Fortrinet for den langt fermere Olsens, men Sagen er, at Underviisningen er hiins eneste Levebrød, og at han i Søndagsskolen forøger sin Routine, hvorimod Klokker-Embedet er Olsens Hovedfag og Skolevæsenet en Biting, hvorfor han kun nyder halv Løn, og som han altsaa troer kun at skylde halvt Arbeide. [13]

Men det gikk bra med bispeinspek–sjonen, neste dag skriver han:

Den trefoldige Skole-Examen med annecterede Gjæstebud er lykkeligen forbi, og den første gik bedre, end jeg havde vovet at haabe. [14]

En annen sak som voldte ham besvær og som har betydning for historieforsking, var folketellingen i 1815. Den er i seg selv regnet som ikke så god som datagrunnlag, den registrerer innbyggere i form av aggregerte tall, men det er ikke registrert navn. [15] Her treffer vi Ole Holmen og John Smestad fra Vestre Aker og Hans Nielsen Hauge som da bodde på Bakkehaugen gård, nå i Nordre Aker:

Folketællingen begyndte da idag. Det Arrangement, jeg har gjort, for at faa den tilbørligen udført, er følgende: Selv kan jeg ikke reise om i Sognet; at redigere de indkomne Beretninger og derefter at udfylde Rubrikerne i det tilsendte Schema, bliver mit ingenlunde lette eller morsomme Arbeide. Sørkedalens District har jeg aldeles overladt Inspecteuren, Fuldmægtig Petersen paa Bogstad, en skrivekyndig og i Forretninger øvet Mand. Over Tællingen i de to vestre Districter har jeg givet Kjerschow Overdirection. Han rider om med Inspecteurerne Ole Holmen og John Smestad og spiser til Middag hos en af disse to Matadorer efter fuldendt Dagværk. Saugenes nordre District har Hans Hauge og hans Factotum Jens Hansen taget paa deres Samvittighed. [16]

Når vi ser nærmere på hvordan Pavels utfylte rubrikkene som han skriver, gir ikke det noen følelse av at man kan stole altfor mye på detaljer i denne folketellingen. Men Pavels kunne i det minste kunsten å improvisere:

Mandtallet for Agers Sogn fik jeg

idag taliter qualiter færdigt. Vilde og kunde man holde Control, var der uden Tvivl adskillige Udsættelser at gjøre, men det har nu ingen Fare, og siger i Grunden ikke det ringeste. Saaledes er der fra Nordmarken og endel af Boyesens District ingen Beretning indkommen; en Omstændighed i det trykte Schema oversaa jeg, indtil det næsten var færdigt, og for ei at begynde Arbeidet forfra, udfyldte jeg Rubriken efter Gisning og Analogi; ved Husmænd, Daglønnere og Fabrikanter have ikke alle mine Medhjælpere tænkt sig det samme, hvorover det er rimeligt, at Mennesker af en Næringsvei ere henførte under flere Rubriker; endelig kom jeg ved den specielle Optælling næsten bestandigt en halv eller hel Snes Personer tilkort ved Generalsummen, og dem fordelte jeg da efter Probabilitet, -- men som sagt, disse Anomalier forandre intet i det væsentlige, og de eller andre ligesaa slemme finde vel Sted paa de allerfleste indgivne Lister, ... [18]

Organisasjoner og selskapsliv

Pavels var involvert i kirkelig arbeid på nasjonalt nivå som for eksempel teksten i ny bibelutgave - eller en mer jordisk diskusjon om hvorledes prestene skulle lønnes. Men han var også med i Agers Sogns Vel (forløperen for det nåværende Akers Sogneselskap). Første gang vi finner dette i dagbøkene han gjenopptok i 1812 er 8. august, men har rimeligvis vært med i flere år før dette:

Selskabet for Agers Sogns Vel havde Qvartalsmøde hos Lensmand Knoph paa Grønland. Det var ellers sidste Gang vi samledes der. Knoph har opsagt os, og man fik Even Frøen overtalt til herefter at modtage og beværte os. [19]

På dagsorden på dette møtet stod det blant annet utdeling av premier for åkerdyrking og husflid og sølvnåler som aktelsestegn til fire tjenestefolk for lang og tro tjeneste. Møtet ble avsluttet med et måltid som ikke behaget Pavels denne gangen:

Maaltidet pleier at være morsomt, men var det ikke idag. Norges Skaal blev drukket med den sædvanlige Klappen og Hurraraaben, men det var intet andet end den pure Vildskab. Da det er eet at skraale for sit Fædreland og et andet at handle for det, og jeg neppe tiltroede hver fjerde Mand i Selskabet Forstand og Hjerte til det sidste, saa var jeg aldeles ikke vel fornøiet med denne, som jeg sjelden er med nogen Støi. [20]

På det første møtet på Frøen etter at Vellet ikke lenger kunne samles på Grønland, ser det ut til at skrålingen fortsatte. Pavels var ikke der selv, men han noterer i sin dagbok hva kapellanen Juell fortalte fra dette møtet:

Ogsaa fortalte Juell, at der i Aggers Sogneselskabs første Samling paa

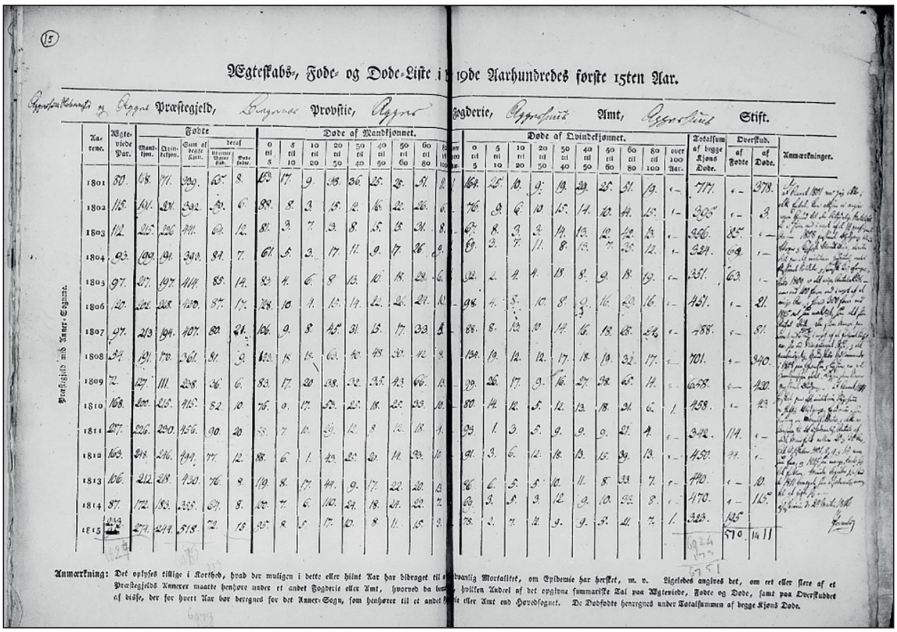

Skjema fra folketellingen 1815 Aker/Akershus slottsmenighet, bildet er hentet fra Digitalarkivet ved Riksarkivet.

Frøen igaar havde hersket en meget raa og vild Tone, og at den Colletske Kreds, der vel hører til den fine Verden, men udmærker sig ikke ved fine Sæder, havde ført Ordet med Støi og Skraal og uteerlige Viser, samt gjort sig lystig over Verten, som vel er en indbildsk og naragtig Person med megen manqueret Levemaade, men som vist ikke bliver en Smule klogere ved slig Adfærd, men derimod letteligen kunde bevæges til at nægte Selskabet sit Huus til Samlingssted, og saaledes sætte det i ny Forlegenhed. [21]

Sogneselskapet ble i sin tid stiftet av John Collett som døde i 1810, så "den Colletske Kreds" refererer til etterkommere. Pavels diskuterer savnet av John Collett i et senere dagboksnotat der han beskriver en aften hos biskop Bech (biskop for Akershus stift) der det er bekymring for selskapets videre liv:

I Aften var jeg og Neumann hos Bispen. Samtalen dreiede sig næsten udelukkende om Selskabet for Aggers Sogns Vel og dets befrygtede Undergang, hvilken vi vare enige om, vilde være baade skammelig og sørgelig. ... Men hvad der især mangler er Colletts Aand, hvilken han ikke efterlod sin Successor tilligemed Formandsværdigheden. Anker sover; Glad trækker sig beskeden tilbage; Agerdyrkningscommis-

sjonen med den kløgtige Veimester Steen i Spidsen bekymrer sig hverken om Aggers Sogns Vel i Almindelighed eller Agerdyrkningen in specie; Almuen har ingen Sands for den Ting; Secretairen Otto Collett, der bærer sin Onkels Navn, er over ham i Rang, men forresten dybt under den afdøde Hædersmand i enhver anden Henseende, lader fem være lige . [22, 23]

Noen dager senere så det imidlertid ut til at selskapet var reddet, at man i hvert fall hadde et sted å møtes etter at de igjen kunne samles på Grønland:

Med Wulfsberg og Sigvardt gik jeg i Eftermiddag til Frøen i Selskabet for Aggers Sogns Vel. Lensmand Knoph har reddet det fra Undergang; han har atter aabnet sit Huus til Samlingssted, og dermed var al Urede klaret. [24]

Sogneselskapet utga tidsskriftet Den Norske Bondeven (Bondevennen), og Pavels var med i redaksjonskomitéen selv om dette syntes å ligge litt langt fra områdene han følte seg hjemme i:

"Jeg er sluppen ind i denne Commission som en Udlænding slipper ind i et Selskab, hvor der tales et Sprog, som han allene blandt de Tilstedeværende ei forstaaer." [25]

Møtene i redaksjonen fant sted på Bogstad, og dit og til Ullevål kom Pavels også til middager og hage–fester. 28. mai 1815 ble de fine inkludert da den svenske statthold-eren von Essen samlet på Ullevål:

Der var stor Stads paa Ullevold. Den største Del af det talrige Selskab var allerede forsamlet, da jeg og min Kone kom, og le grand tour begyndte. I Spidsen gik Essen med Mad. Collett, dernæst Grevinden ved Overkrigscommissærens Arm. Vi andre fulgte, dog uden synderlig Orden, da Gjæsternes Tal var Legio. Som sædvanlig beværtedes paa forskjellige Steder i Haven med forskjellige Spiser og Drikke. [26]

Ved én anledning, da Pavels ikke var til stede på Bogstad, hadde biskop Mathias Bonsach Krogh et uhell i Bogstadvannet som Pavels syntes det var verdt å skrive om. Krogh var biskop over Nordlandene der han rimeligvis ofte måtte reise i båt - det er vel det Pavels sikter til når han omtaler ham som gammel sjømann:

Lumholtz fortalte, at Biskop Krogh i Søndags paa Bogstad nær havde sat Livet til. Han havde været saa uforsigtig at lægge sig til Hvile paa en Brink i Haven, der hældede ned mod Vandet. Statsraad Aall advarede ham, men den gamle svømmekyndige Sømand svarede, at det havde ingen Fare. Imidlertid vilde han (jeg kan ikke troe andet, end at det maa have været i en halv Ruus) forsøge, om han i Nødsfald ei kunde holde sig ved de nedhængende Grene. To Gange brast Grenen, tredie Gang kom han af Ligevægt og styrtede ned i Vandet. Han begyndte at svømme, men i

Faldet var hans Kjole kommen ham over Hovedet og Øinene. Han kunde ikke see og svømmede udad istedet for mod Landet. Da kom en Lieutenant Scheel, kastede Kjole og Vest, og sprang ud og reddede Bispen, hvis Skjæbne nok ellers havde været tvivlsom. [27]

Avskjed fra Aker

I 1817 ble Pavels utnevnt til biskop i Bergen etter avdøde Johan Nordahl Brun. Den 3. august prekte han for siste gang for Aker menighet. I dagboken denne dagen skrev han:

Fra Aggers Menighed har jeg nu taget Afsked, og den var meget simpel, næsten flau, uden ringeste Høitidelighed, uden Sorg eller Savn (som det syntes) fra nogen af Siderne. [28]

Den 21. august reiste Pavels fra Christiania til Bergen der han var biskop til sin død i 1822.

Kilder og referanser:

1. Biskop Claus Pavels's Autobiographi, utgivet af C. P. Riis, Christiania 1866, s. 3
2. Autobiographi, s. 161
3. Autobiographi, s. 3. Deler av det overlevende heftet er trykket som bilag til Autobiographi av utgiveren Riis
4. Claus Pavels's Dagbøger for Aarene 1812-1813, Udgivne for den norske historiske 5. Forening af Dr. Ludvig Daae. Kristiania 1889, s. 1
5. Dagbøger 1812-1813, s. 51-52
6. Se Christine C. Heftye: "En våken romantiker" i Medlemsblad for Vinderen Historielag nr. 3/94, s. 10 og Claus Pavels's Dagbogs-Optegnelser 1815 - 1816, udgivne af C. P. Riis, Christiania. 1867, dedikasjon, upaginert side vi
7. Finn Holden og Jan Høeg: "Skolen i Vestre Aker Del 1" i Medlemsblad for Vinderen Historielag nr. 3/96, s. 11
8. Claus Pavels's Dagbøger for Aarene 1817-1822. Udgivne for den norske historiske Forening af Dr. Ludvig Daae. 1ste Bind. 1817-1819. Christiania 1899, s. 54
9. Dagbøger 1817-1819, s. 75
10. Dagbøger 1812-1813, s. 77
11. Dagbøger 1812-1813, s. 254-55
12. Dagbogs-Optegnelser 1815 - 1816, s. 640-41
13. Dagbogs-Optegnelser 1815 - 1816, s. 442
14. Dagbogs-Optegnelser 1815 - 1816, s. 443
15. Se for eksempel Wikipedia (lest 21/11-2021): https://no.wikipedia.org/wiki/Folketellingen_1815
16. Dagbogs-Optegnelser 1815 - 1816, s. 78
17. "taliter qualiter": mer eller mindre
18. Dagboks-Optegnelser 1815 - 1816, s. 105
19. Dagbøger 1812-1813, s. 55
20. Dagbøger 1812-1813, s. 56
21. Dagbøger 1812-1813, s. 78
22. "lader fem være lige": viser likegyldighet eller skjødesløshet
23. Dagbøger 1812-1813, s. 219
24. Dagbøger 1812-1813, s. 223
25. Dagbøger 1812-1813, s. 54
26. Dagbogs-Optegnelser 1815 - 1816, s. 99-100
27. Dagbogs-Optegnelser 1815 - 1816, s. 472
28. Dagbøger 1817-1819, s. 155

Vestre Aker Historielag
Protokoll fra årsmøte 2021

Årsmøtet ble avholdt tirsdag 28. september 2021 i storstuen i Ris Menighetshus.
Det var 52 medlemmer til stede. Lederen, Clemens Saers, innledet møtet.

1. Godkjennelse av innkallingen og dagsorden
Innkallingen og dagsorden ble behandlet og godkjent.

2. Valg av møteleder, referent og underskrivere av protokollen
Valgkomiteens leder Øyvind Gaukstad ble valgt som møteleder. Som referent ble Carl Huitfeldt valgt, Elisabeth Eide og Per Sand ble valgt til å underskrive protokollen.

3. Godkjennelse av årsmelding for 2020
Styrets årsberetning for 2020, sendt ut med blad nr.1. 2021, ble gjennomgått og tatt til etterretning.

4. Godkjennelse av regnskap 2020 og budsjett 2021
Bjørn Christophersen la frem regnskapet for 2019 og budsjettet for 2020, som var utsendt på forhånd i bladet. Regnskapet ble godkjent. Deretter ble budsjettet godkjent.

5. Årsprogram for 2022
Årsprogrammet for 2022 ble lest opp. Hovedpunktene er utgivelse av fire nummer av medlemsbladet og arrangement av medlemsmøter og turer. I 2021 er medlemsverving en prioritert oppgave, etter at det har vært noe nedgang i medlemstallet og aktiviteten har måttet begrenses på grunn av coronapandemien. Samtidig skal vi arrangere flere turer i nærområdet. Neste år er det også 30-årsjubileum for historielaget. I den forbindelse planlegges det et arrangement, samt utgivelse av en jubileumsbok.

6. Valg av medlemmer til styret

6. Valg av medlemmer til styret
Følgende styremedlemmer som sto på valg:
Bjørn Christophersen (valgt for 2 år i 2019), Hanne Groth (valgt for 2 år i 2019), Espen Ore (valgt for 2 år i 2019) og Gunner Stavnes (valgt for 2 år i 2019) ble valgt for 2 nye år (Dvs. årene 2021 og 2022).
Følgende styremedlemmer fortsetter:
Clemens Saers (valgt for 2 år i 2020), Carl Huitfeldt (valgt for 2 år i 2020), Henning Krohg Stabell (valgt for 2 år i 2020) og Seyna Sønnichsen (valgt for 2 år i 2020).

Clemens Saers var innstilt som styreleder, fortsetter som styreleder.

Valgkomiteen har bestått av Øyvind Gaukstad, Wenche Undrum og Liv Johannson. Disse sa seg godt fornøyd med styrets arbeid. Valgkomiteen ble gjenvalgt.

7. Eventuelt
Erik Hirsch informerte om Venneforeningen til Holmenkollen kapell. Det ble foreslått at årsprogrammet ble trykket i neste blad.

Avslutning
Etter årsmøtet holdt Halvor Kleppen foredraget «De kalde lekene» - om norsk OL-historie.
Møtet ble hevet av lagets leder Clemens Saers.

28.9.2021

Carl Huitfeldt | Eva Ziegler | Per Sand

Vestre Aker Historielag - årsplan for 2022

Vi har nå en relativt god økonomi, og etter noe lavere aktivitet under pan–demien, er det viktig at vi kommer tilbake og satser sterkere i 2022.

Prioritert oppgave

Den viktigste oppgaven i 2022 blir medlemsverving, for å kompensere for nedgangen vi har hatt det siste året. Verving fra stand i nærområdet har vist seg som mest effektivt, og det vil vi satse mye på. I tillegg vil vi prøve ut nye tiltak med særlig søkelys på å tiltrekke yngre mennesker (40-50-åringer).

Bladet

Bladet, vår hovedaktivitet og viktigste medlemstilbud, vil komme ut med fire numre. Nå legger vi opp til en fornyelse, for å få et enda bedre blad.

30-årsmarkering

Historielaget blir 30 år til neste år og i den forbindelse ønsker vi å ha en feiring med middag og foredrag. Tema og sted er ikke fastsatt. Bladet skal også brukes i markeringen. Og så planlegger vi en egen jubileumsbok, bl.a. med artikler fra hele perioden som skal avspeile hele virksomheten vår.

Turer

I tillegg til de faste turarrangementene, vårtur og høsttur som gjerne går ut av området, blir det flere turer i nærområdet. I mars blir det tur til den gamle krigsskolen, så blir det ny tur til tyskeranlegget under Handelsgymnasiet (nyrenovert til våren 2022), og til lensene ved Fetsund, Glomma.

Møter

Det blir som sedvanlig både årsmøte med foredrag og julemøte av større møtearrangementer. Vi vil også prøve å få til andre medlemsmøter, fortrinnsvis med spesielle temaer.

Annet

Vi ønsker å bli bedre på å formidle lokalhistorien og bidra mer aktivt til å ta vare på kultur og historie i Vestre Aker. I den forbindelse vil vi være mer aktive i politiske prosesser eller byggesaker som truer disse verdiene.
Økt satsing på digitalisering.
Endelig vil vi søke å utvide samarbeidet med andre historielag, og da spe–sielt Ullern Historielag.

1945 - snøbrøyting i åsen

Tekst og foto: Torgrim Rolfsen

Året er 1945, landet er fremdeles okkupert. Det er full vinter, snøen har lavet ned i mange uker. Larsen i Veivesenet har sin fulle hyre med å holde veiene oppe i distriktet. Til hans rådighet står en enorm svart beltetraktor utstyrt med en diger spissplog. I tillegg har plogen vinger som føreren kan slå ut til siden, slik at snøen fra spissplogen gis en mulighet til å klatre over den allerede høye snøkanten. Slik husker jeg monsteret – og brøytekantene.

Den var lett å kjenne igjen på lyden. Med mine knappe seks år står jeg en kveld ved porten vår i Orreveien da Larsen durer forbi for å snu før Blåbærsvingen. På returen ser han meg, inviterer meg til å komme opp og være med. Ferden går mot Hospitsveien som skal brøytes ned til Hospitset der tyskerne hadde sin forlegning. Larsen svinger krapt høyre idet han kommer ned på den store plassen, kjører nedover noen meter, runder det store grantreet som sto der, og kommer ned på plassen foran kjelleren.

Våren 1995 rives Hospitset, grantreet ses til høyre.

Fra rivingen av Hospitset i 1995. Fotografiet viser nedre platå foran kjelleren.

Etter brøyting der går ferden opp igjen samme vei. Idet Larsen kommer på høyde med den første døren med glassvindu, blunker han til meg, slenger ut den høyre klatrevingen som med god presisjon treffer glassruten på døren. Det singler i glass. Larsen, som har trukket klatrevingen inn igjen, stopper doningen da en tysk soldat med gevær over skulderen kommer ut av hoveddøren. Han veiver med armene og roper noen ord, jeg mener å ha hørt ordet sabotasje. Larsen må tydeligvis ha gitt uttrykk for beklagelse over «uhellet», for rett etter fortsetter han oppover Hospitsveien, setter meg av ved Orreveien, før han brummer videre mot Voksenkollveien. Jeg fikk en minnerik opplevelse. Larsen fikk demonstrert sin motstand. Bygningsdelen i mur ved nedre platå kom til etter 1946 og tjente som frokostrom. Før og under okkupasjonen fantes det ingen annen bilvei til Hospitset enn ovenfra. Hospitsveien fra Voksenlia stasjon endte i en gangvei hvor stien kommer ned, der vannreservoaret er i dag og hvor det den gang fantes et sandtak (trolig tilkjørt sand fra okkupasjonsmakten) med et lite jernbanespor, en sporveksel og noen transporttraller som vi unger lekte med da freden kom.

Larsen bodde i Lysebuveien, han var en diger person, med nesten like stor nese. Kom du fra Voksenkollen stasjon, så lå Prinsebakken ned til høyre rett før Lysebuveien. Kronprins Olav hoppet der i sin ungdom. Nå er det helt gjengrodd. Rett etter Lysebuveien går Voksenkollveien i høyresving. Inn i skogen til høyre står det fremdeles fire betongsøyler som under okkupasjonen var fundamentet for et antiluftskyts mot angripende fly mot hovedstaden fra nord. Senere i livet møtte jeg Larsen på trikken. Han var iført grå vinterfrakk og pene klær. Med stolthet kunne han fortelle at han skulle i et møte i Odd Fellow.

På flaten øverst i Voksenkollveien var hele området til venstre en stor myr. Nå er det bygget boliger der. Øverst i Hospitsveien var det også en myr, på nordsiden av Voksenkollveien. På 1930-tallet var det et lite myrvann der. I dag er hele området bebygget.

Postkort fra 1930-årene. Voksenveien, i dag Voksenkollveien. Foto: J.M. Kühehnholdt A.S

Med dette nummer følger et ekstra blad som er hentet fra vårt lager i låven på Grimelund gård. Noen av dem er fra 1996 mens andre er helt fram til år 2000. God julelesing!

Fredrik Eitzen (1916-1943)

Tekst: Hanne Groth

Foto: Privat

Fredrik Eitzen ble født 30. november 1916 i Oslo. Han var sønn av Axel Camillo Eitzen (1883-1968) og Frida E. f. Falch (1887-1964), begge fra Tønsberg. De hadde fem barn, fire sønner og én datter, Adele, som var tvillingsøsteren til Fredrik. De tre andre sønnene het Camillo, født i 1912, Fridtjof, født i 1915 og Didrik, født i 1922. Familien bodde i Slemdalsveien 99. Faren drev skipsrederiet Camillo Eitzen & Co. som i 1936 skiftet navn til Tschudi & Eitzen.

Alle i familien Eitzen var glad i sport, og Fredrik var spesielt aktiv som roer, i tillegg til seiling og padling. Han var en habil tennisspiller og ivrig på ski i Heming.

Fredrik tok privat folkeskole, senere middelskole og eksamen artium på Ris i 1936. Høsten 1938 var han og søsteren Adele i Tyskland for å forbedre sine tyskkunnskaper. Hjemreisen gikk via Berlin hvor de opplevde Krystallnatten 9.-10. november. Det minnet slapp dem aldri.

Året etter gikk de begge på University of St. Andrews i Skottland. Deretter utdannet Fredrik seg til tegner, men bestemte seg så for å satse på shipping. For å få praksis arbeidet han som skipsmeglerassistent på ulike shippingkontor.

Adele Plahte har fortalt om sin bror: «*Vi gikk i samme klasse på Ris skole. Han var en bedårende gutt, veldig charmerende, høy og flott. Han ble den første i familien som forlot landet etter okkupasjonen. Senere måtte våre foreldre også flykte – til Sverige. Fredrik skrev til dem i Stockholm, fra England. Vår bror Didrik, som først gikk inn i Milorg, dro senere til England hvor han gikk inn i hæren i Skottland.*» (Fra Cato Guhnfeldts «Spitfire Saga», bind 4)

Da tyskerne angrep Norge den 9. april, meldte Fredrik seg umiddelbart som frivillig. Han var med under felttoget og kampene på Ringerike, blant annet ved Klekken, der han lå på et tak og skjøt på tyskerne.

Fredrik Eitzen, Oslo 1940

Krigen gjorde et voldsomt inntrykk på ham, og etter kapitulasjonen var han fast bestemt på å kjempe videre. En dag kom han hjem til familien på Ris, helt forstenet i ansiktet og sa til sin søster: «Adele, nå blir det lenge til du får se meg igjen». Det var siste gang hun så ham. Så gikk han i dekning. Både Fredrik og broren Fridtjof deltok i illegalt motstandsarbeid inntil de måtte rømme.

Til England og Canada

Fredrik forlot landet i mars 1941. En vennegjeng med Jan Skappel i spissen, hadde fått kjøpt motorbåten M/B «Bøvåg» av Ålesund, og Fredrik, med tittelen skipsmeglerassistent,

M-B "Bøvåg" av Ålesund på vei til Shetland 30. mars 1941.

reiste ut med motorbåten 30. mars, som én av 12 personer ombord. Sammen med ham var også en to år yngre slektning, Jørgen Jacob Eitzen, samt student Jan Gert von Tangen, som også ble jagerflyver. Båten ankom Lerwick på Shetland 2. april, hvor–etter ferden gikk videre med båt til Skottland og tog til London.

Fredrik meldte seg for de norske myndighetene, kom inn som rekrutt i Hærens Flygevåpen og ble sendt over til Little Norway-leiren i Canada sommeren 1941. Han utdannet seg

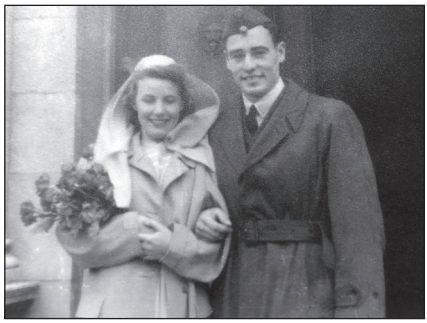

Brudeparet Else og Fredrik Eitzen, London oktober 1942.

til flyver på Hærens Flygevåpen kull nr. 2 (jagerflyver) i perioden august 1941 til april 1942. Først elementærtrening i Little Norway frem til jul, deretter videreopplæring ved No 32 Service Flying Training School på Moose Jaw i Saskatchewan. Den 10. april fikk han flyvervingen og ble sersjant. Tilbake i Toronto fulgte avansert flyvertrening fra 2. mai til 15. juni 1942.

Sommeren 1942 reiste Fredrik Eitzen tilbake til Storbritannia. I London samme år giftet han seg med Else Gudrun Folkemann Nielsen. Frem til desember 1942 fortsatte han med operativ trening, først ved No 17 Advanced Flying Unit, deretter ved No 52 Operational Flying Unit ved Aston Down, frem til 9. desember. Her ble han karakterisert som «above average» flyver. Han kom til 331 Skvadron/B-Flight 10. desember og hadde sin første flyvning med Spitfire FN-M 13. desember. Den 30. desember ble han erklært fullt operativ om dagen. Han ble ved skvadronen og deltok i mange tokt frem til han ble skutt ned. Han falt dagen før han skulle ha reist på permisjon.

Skjebnedagen 2. mai 1943

Sersjant Fredrik Eitzen var en av de norske jagerflyverne som ikke kom tilbake til flystasjonen North Weald da 22 mann fra Skvadron 331 og

Fredrik og hans Spitfire FN-T/BS471.

332 dro ut på rekognoseringstokt mot kysten av Nederland. De ble overrasket av en formasjon av tyske jagerfly – Focke Wulfe 190 - og kom i heftig kamp. Fire fly ble skutt ned.

Sersjant Fredrik Eitzen i Skvadron 331.

Et øyenvitne så Fredrik Eitzens fly styrte i sjøen. Han var den eneste som omkom, og han ble aldri funnet.

De øvrige tre, Marius Eriksen, Rolf Engelsen og Nils Jørgen Fuglesang, ble skutt ned over Walcheren og endte opp i tysk fangenskap i Stalag Luft III i Polen. Eriksen og Engelsen satt helt til krigens slutt, mens Fuglesang var blant de fire nordmennene som kom med på «Den store flukten» i mars 1944*. Han og Halldor Espelid ble pågrepet og skutt, mens Per Bergsland og Jens Müller kom seg i sikkerhet til Sverige med en svensk lastebåt.

*Se Wikipedia: «Den store flukten fra Stalag Luft III/The Great Escape», film fra 1963.

Kilder:

Cato Guhnfeldt, Spitfire Saga Bind IV
Diverse litteratur om kampene på Ringerike

Stor takk til niesen Anette Plahte for opplysninger og utlån av bilder.

Bekymringsmelding om vern av kultur–minner i Marka

Til Byråd for byutvikling, Oslo Bystyre ved ordfører Marianne Borgen og til Kultur- og utdanningsutvalget

Undertegnede lag, foreninger og organisasjoner skriver til dere på bakgrunn av en stor bekymring, nemlig Byantikvarens mangel på ressurser til å følge opp kulturminner og kulturminneregistrering innenfor markagrensa i Oslo kommune.

I deler av Marka har frivillige skaffet seg kunnskap om, og nedlagt et betydelig arbeid med å finne og registrere kulturminner og gamle ferdselsveier. Det er de seinere år funnet et betydelig antall slike kulturminner, noen av dem eldre enn reformasjonen og dermed automatisk fredet. Det har pågått langt mer inn–over i Oslos bymark i tidligere tider enn det man hittil har vært klar over. Dette er dermed viktige elementer i byens historie. I den bebygde delen av byen er disse sporene fra fortiden for det meste borte, men i Marka ligger de fortsett der og venter på å fortelle sin historie. Vi finner et stort utvalg av både typiske utmarks-kulturminner (eksempelvis fangstanlegg og kullgroper), og kulturminner direkte tilknyttet utviklingen av Oslo by (eksempelvis steinbrudd, sagbruksvirksomhet og gamle ferdselsveier). For at de skal berges for framtiden, må de registreres av rette myndighet.

Men det er to store utfordringer: På den ene siden de store skadene fra tunge skogsmaskiner, stadig utvidelser av anlegg for idrett og friluftsliv, stor markslitasje fra stadig økende bruk av Marka, og hva ulovlig og uvettig bruk av metalldetektorer kan påføre uerstattelige kulturminner. På den andre siden Byantikvarens store ressursmangel til å sikre kulturminnene og finne de som ennå ikke er oppdaget. Dessverre er nok mange viktige og automatisk freda kulturminner allerede gått tapt.

Kulturminnenes faktiske betydning er nok også kraftig undervurdert rett og slett fordi mange ikke vet hvilken historiefortellende skatter Marka vår byr på. Erfaringen er at når folk kjenner til kulturminnene, så skaper det interesse og gir en tur i Marka en ekstra dimensjon. Vi skal gi dere noen eksempler: Organiserte guidete turer med mål om å fortelle historie og vise kulturminner har stor publikumsappell. I LiIlomarka, hvor det har vært omfattende (frivillig) kartlegging av kulturminner, planlegger nå Lillomarka O-lag å lage et eget o-kart med kulturminnene inntegnet fordi de antar at mange vil finne dette mer spennende enn de tradisjonelle tur-orienteringspostene.
I Østmarka er opprettelsen av en na–sjonalpark under utredning i et område som er rikt på kulturminner

etter både bosetting, setring, ferdsel og transport, samt hogst, fløting og sagbruksvirksomhet.
Nasjonalpark-statusen vil kunne bidra til å sikre de kulturminnene som allerede er kjent, men Byantikvaren har påpekt at det finnes store kunnskapshull fordi området ikke er kartlagt systematisk.

Og svært viktig: Bymiljøetatens skog–oppsynsledere har hatt som en prioritert oppgave å ta med skoleklasser på undervisningsturer i Marka. De fant snart ut at kulturminnene og deres historie fenget svært mye. Det har kommet mange tilbakemeldinger om barn som etter turen tok med foreldrene på samme tur for å vise fram og gjenfortelle beretninger om kulturminnene. (For eksempel hadde det å vise fram mestertyven Ole Høilands gjemmested langt mer appell for en tur i skogen enn å fortelle at man har lært forskjellene på gran og furu.) Det er egentlig ganske unikt at i gangavstand fra buss og bane ligger disse kulturminnene som et skattkammer for byens befolkning uten at det er allment kjent. Det bør derfor også settes av midler til informasjon.

I en by som nærmer seg 700 000 innbyggere har kulturminnene et betydelig formidlingspotensial, men da må de finnes, registreres og sikres. Deres historie må gjøres kjent og i en del tilfeller vedlikeholdes eller restaureres. I visse områder ligger kulturminnene så tett at hele områder bør vernes som kulturminneområder. Der har sannsynligvis aktiviteten tilbake til jern- og middelalderen vært så høy at områdene bør undersøkes grundig av arkeologer i samarbeid med seriøse metalldetektorister. I flere områder er det registrert påfallende få kulturminner, noe som trolig skyldes manglende registrering. (Et påfallende eksempel er Maridalen hvor østsiden har usedvanlig stor tetthet av registrerte kulturminner mens vestsida er tilsvarende "fattig".)

Som kjent fastsettes Byantikvarens budsjett av Bystyret. Løsningen til å ta vare på disse viktige kulturminnene ligger derfor hos byens politikere. Vi ber dere derfor, i samråd med Byantikvaren, om å gi etaten de nødvendige ressursene for å kunne ivareta de mange viktige sporene av Oslos allsidige historie som nå ligger svært utsatt til i vår kjære bymark.

Med vennlig hilsen

Fellesrådet for historielagene
Groruddalen Historielag
Søndre Aker Historielag
Historielaget Grefsen, Kjelsås og Nydalen
Vestre Aker Historielag
Hellerud Historielag
Østensjø Historielag
Sørkedalen Historielag
Sogn kultur- og historielag
DNT Oslo og Omegn
Lillomarkas Venner
Østmarkas Venner
Naturvernforbundet Oslo og Akershus
Naturvernforbundet i Groruddalen

Gripende tur til Roseslottet

Tekst og Foto: Ingeborg Wiese

Onsdag 29. september samlet Vestre Aker Historielag 30 mennesker for omvisning på Roseslottet. Frognerseteren lå i tjukk tåke denne høstdagen, men det gjorde omvisningen med kunstneren Vebjørn Sand desto mer gripende og interessant.

Roseslottet er en kunstinstallasjon rett bak Frognerseteren stasjon. Et stort antall bilder malt på plast med plastmaling og andre symboltunge installasjoner tematiserer verdier som frihet, demokrati og menneskerettigheter. Vebjørn Sand har laget utstillingen i anledning 80 års-markeringen av starten på annen verdenskrig.

Det var et stort privilegium å få kunstneren selv til å vise oss rundt og fortelle om bildene. Med både kunnskap og engasjement tok han oss gjennom bilde for bilde, fra den ene grufulle hendelsen til den neste er kanskje mer nærliggende å si. For til tross for at Vebjørn Sand i denne utstillingen først og fremst viste oss symbolikken i motivene, var realitetene bak ikke til å misforstå. Det fikk heller en sterkere effekt å se for eksempel Adolf Hitlers meget betrodde mann, Reinhard Heydrich, kjele med hunden sin med et mildt, ufarlig ansiktsuttrykk. En fiolin er også å se i bildet. Heydrich regnes som en av hovedmennene bak «den endelige løsningen» og Vebjørn Sand uttrykte at han med bildet ville si noe om menneskets ufattelige evne til dualitet.

«Han spilte fiolin for sine fire barn om kvelden og drepte jødiske barn om dagen», som kunstneren sa det.

Vebjørn Sand har i bildene sine latt seg inspirere av den jødiske filosofen Hannah Arendt. Hun drøftet blant annet ondskapens banalitet for å forklare hvordan tyske nazister kunne utøve så mye ondskap og samtidig fungere som normale borgere, ektefeller og foreldre.

Navnet Roseslottet er inspirert av den tyske motstandsgruppen «Den hvite rose». Vebjørn Sand har arbeidet med siste verdenskrig som motiv siden 2017, og utstillingen ved Frognerseteren er tredje del i dette prosjektet.

Da omvisningen nærmet seg slutten kom vi til «Ellinors hus». Gjennom flere bilder på husveggene så vi den vesle jødiske, femåringen Ellinor i sin røde kåpe på vei mot døden. Hun var blant dem som ble fraktet til

Kunstneren Vebjørn Sand stod selv for omvisningen da Vestre Aker Historielag, som i fjor, besøkte Roseslottet.

Tyskland med M/S Donau og som ble drept i Auschwitz samme kveld som hun ankom konsentrasjons–leiren. Selve huset bildene henger på, har kunstneren gjort til et stillerom til ettertanke.

«Ellinors skjebne må aldri glemmes», understreket kunstneren. «Mitt mål er å gjøre henne til Norges mest kjente femåring.»

Hun har fått sin «snublesten» utenfor hjemmet sitt i Rosenborggaten og Vebjørn Sand gjør sitt for å holde minnet levende med de sterke, symbolske bildene om den vesle jentas skjebne.

På vei ut av utstillingen gikk vi gjennom en serie portretter på hver side av gangveien. Tett i tett står portrettene av kjente og ukjente mennesker som skal gi oss håp, styrke og optimisme. Mennesker som på ulike måter har bidratt til å fremme demokrati, frihet, menneskeverd og humanisme.

Etter omvisningen gikk vi videre gjennom tåken til Frognerseteren café. Der spiste vi en god lunsj i godt selskap. Det er bare å kjenne sin besøkelsestid: Kom dere til Rose–slottet, jo før jo heller!

Bokomtale:
Frogner og Majorstuen gjennom 400 år
En fascinerende vandring på Frogner og Majorstuen i vakkert vær!

Tekst: Henning Østberg

Finn Holden har skrevet sin syvende bok med spennende Oslo-historie. Det innebærer at Finn Holden og Sverre Grimstad nå har levert det samme antall flotte publikasjoner; Grimstad har tatt for seg Nordmarka og Krok–skogen, og Holden beriker oss med byhistorie fra Oslo. Vi berømmer Dreyers Forlag for å ha gitt ut disse praktbøkene!

Finn Holdens oslobøker er en perle–rad, og denne anmelder synes at den siste; om Frogner og Majorstuen er juvelen i kronen. Holden er på hjemmebane og beveger seg lett og ledig i det svært omfattende stoffet; i det historiske, det anekdotiske og det statistiske. Som tidligere Frogner- og Majorstuen-beboer, tenker jeg når jeg blar i boka, både: Ja, der er jo den gården, og der det gateløpet, så fint det er blitt her, men også: Hvor er nå dette hen?, disse husene kjenner jeg ikke, her må jeg ut og undersøke. Men Holdens bok er jo slett ikke bare til glede og gjenkjennelse for dem som bor her, men for alle som vil (ny)oppdage et strøk i Oslo. Og hvis du liker deg best i sofakroken; boka er en byvandring i seg selv, i fortellingen og i bildene er det highlight på highlight, om enn vær- og føreforhold i Oslo ofte ikke er slik som på bildene…

Finn Holden åpner med å fortelle om løkkeeiendommene og løkkehusene, lystgårdene som det formuende (handels)borgerskapet kjøpte og skapte seg. Av bildematerialet både i denne bolken og senere i boka, kan man bli trist av å se det som er revet og dessverre er forsvunnet, men man blir positivt forundret over at det egentlig er nokså lite som er blitt borte, og at så mye står igjen og står seg godt. Svært mange bygninger har blitt pietetsfullt restaurert, pusset opp, og skinner i opprinnelig drakt og prakt. Mange av disse flotte bygningene og anleggene kan lett finnes og beskues i dag, med unntak kanskje av løkken Frognæs, eiendommen som i dag er Den britiske ambassaden, som ligger på en «utilgjengelig» høyde mellom Thomas Heftyes gate og Drammensveien.

Etter at vi har blitt presentert for

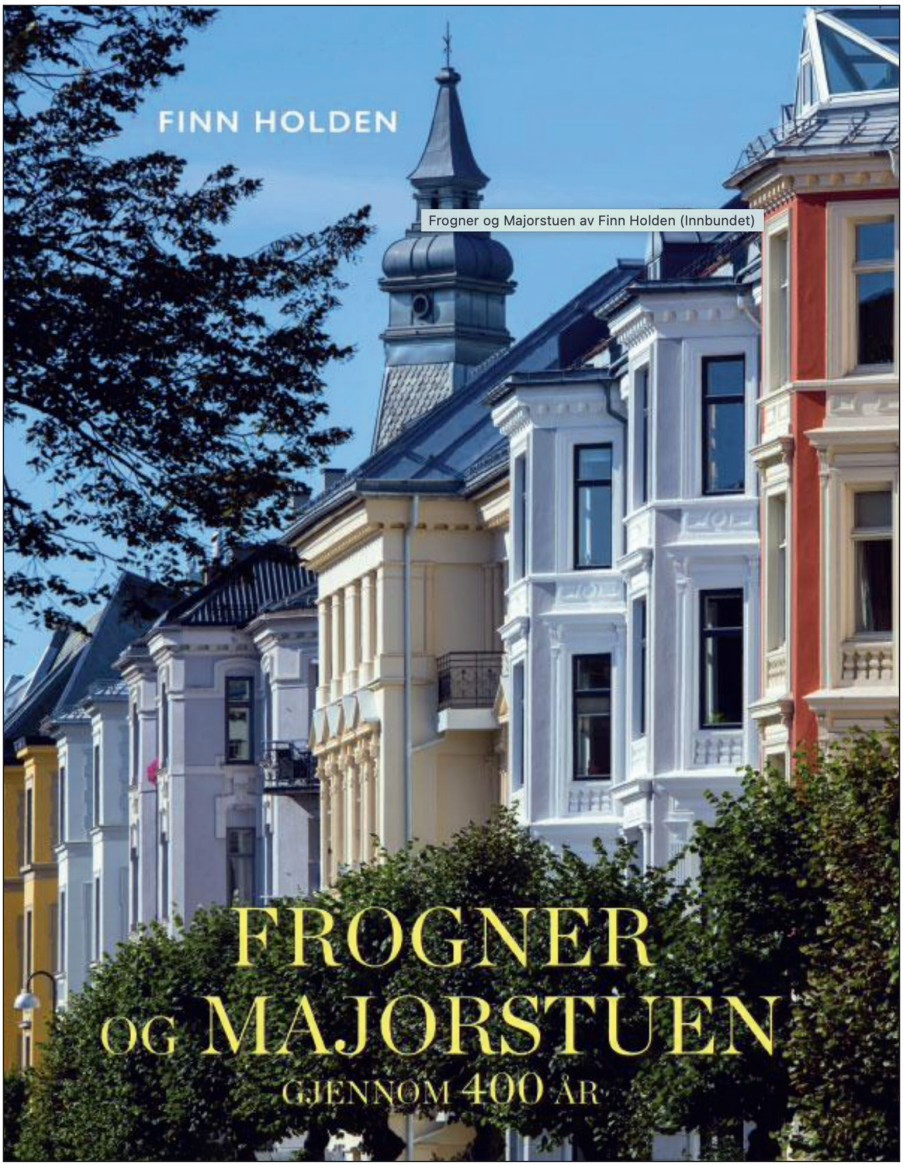

Bokens omslag er et av mange bilder av fotograf Øystein Sandsdalen som du vil finne i Finn Holdens bok.

løkkeeiendommene og villaene, introduserer Holden oss for de første leiegårdene, murhusene i tre eller fire etasjer, fra midten av 1800-tallet og framover. Maltheby, fra 1844, er først ute, leiegården i Akersgata 65 står der i dag også, nokså uforandret. Vi får vite mye om den store og raske! utbyggingen av «Vestkanten» med frittstående byvillaer og leiegårder, mellom 1880 og Kristiania-krakket i 1899. Neste større runde med bebyggelse av Vestkanten kom på 1920-tallet. Holden forteller om arkitekter, om bostørrelse og levekår, om dem som bodde i husene, om branner og gateregulering, om vannforsyning og isskjæring, kommunikasjoner, om (små)industri og melkebutikker, om kino og idrett, – og om en 42-seters utedo i Ruseløkkveien 60! Det er ikke bare borgerskapets boliger det handler om, selv om disse nødvendigvis dominerer i de to bydelene Frogner og Majorstuen.

Finn Holden presenterer ikke bare borgerskapets tårn og spir, snekkerglede og mye prangende show off. Fine funkisbygg fra 1930-tallet er behørig vist, og bygg fra de siste tjue år er også med. Det er ikke mye svart og nyanser i grått over disse bydelene, og takk for det. Gå for eksempel en tur i Schives gate og se på røde, gule og lysegrønne hus, og mange andre steder i disse to bydelene finnes det også bygninger i friske og glade farger.

Boka er et overflødighetshorn av historie og av historier, dette er populærvitenskap i beste forstand, Finn Holden er ikke lektor for ingenting. Øystein Sandsdalen har gitt boka en praktfull fotografisk ramme. Her er Kaiserwetter over hele fjøla – solen flommer over overdådige utsmykkede murgårder og nydelige trevillaer, som det på Frogner og Majorstuen er flere av enn man skulle tro. Hvis man synes at dette nesten ble for mye panegyrikk, kan man kjøpe boka og se at det er vel fortjent. Hvis en anmeldelse skulle inneholde noe å pirke på, måtte det være å minne om at det er vakkert vær om vinteren òg; noen av de elegante husene er utvilsomt flotte i desembertåke også. Til slutt; ros til Dreyers Forlag for at det er blitt kvalitet i alle ledd; i tekst og fotografering, i layout, papir, trykk og utstyr. Og ett ønske; denne boka burde oversettes til tysk og engelsk!

Husk å betale inn kontingent for år 2022 straks. Kroner 250.-. til konto: 7874 05 98 200 og meld fra om riktig post–adresse og medlems–nummer. Nummeret finner du på vedlagt giro, takk.

Holmendammen - et forsøk på rehabilitering ?

Storparten av midlene kommunen brukte for å fjerne slam og forurenset masse, ble brukt for å legge til rette for tung maskindrift.

Tekst og Foto: Clemens Saers

Hilmar Voksen lot rundt forrige århundreskifte bygge Holmendammen. Sannsynligvis i to omganger. Bildet på bladets forside er fra 1902. Fem år senere får dammen sin endelige utforming. Hensikten fra Hilmar Voksens side var å produsere isblokker til eksport, en aktivitet som holdt seg til 1923.

Området rundt Holmendammen var tidligere en del av Vestre Holmen gård, før den i 1938 ble kjøpt opp av Oslo kommune. I skjøte for eiendommen fra 1938 står det:

"Kjøperen og etterfølgende eiere plikter å bevare Holmendammen med strandbredder som en naturherlighet med dammen omtrent i sin nuværende størrelse. Dammen må ikke av kjøperen permanent tømmes.

Eiendommen kan således overhodet ikke utparselleres eller bebygges”.
Flere av lagets medlemmer har fortalt om fine bademinner fra Holmendammen etter krigen fram til midten av 1970-tallet. I nordenden var det til og med en liten sandstrand for de minste. Vannet var av god kvalitet. Men langsomt fyltes demningen opp med slam og urenheter som på sikt truet både fugl, fisk og mennesker ved demningen.
Holmendammens Venner har siden 1973 arbeidet for Holmendammens fremtid. Kommunen hadde forpliktet seg til å holde demningen og vannet i god stand. Men penger til den slags lot vente på seg.

I 1993 hadde Akersposten en artikkel med tittelen «Redningsaksjon på trappene», med referat fra et møte med Oslo kommunes daværende Park og idrett samt Vann- og avløps–etaten. I det møtet ble det lovet «å fjerne massene og plantene som fører til gjengroing» og «dette området er så viktig at vi vil satse på dette".
Gjengroingen av Holmendammen har påvirket det biologiske mang–foldet i og rundt dammen på mange måter. Takket være Holmendammens Venner og ikke minst lederen Bjørn Alstad Wangen, har foreningen aldri sluppet taket i alle disse årene og i flere omganger utredet og pekt på behovet for å mudre Holmendammen. Først i fjor kom det endelige gjennombruddet, da byrådet innstilte på at tre millioner kroner skulle bevilges til mudringen. Siden har foreningens arbeid bestått i oppfølging